

فصلنامه مطالعات سیاسی
سال دوازدهم، شماره ۴۵، پاییز ۱۳۹۸
صفحات: ۵۷-۸۶
تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۴/۱۹؛ تاریخ پذیرش نهایی: ۱۳۹۸/۶/۱۳
نوع مقاله: پژوهشی

ماهیت گفتمان انتقادی رسانه با دولت؛ مطالعه موردی برنامه جامع اقدامات مشترک (برجام) از شروع تا انتخابات ۱۳۹۶

فاطمه ناطقی* / امیرمسعود امیرمظاهری** / رضا فاضل***

چکیده

هدف از انجام این پژوهش که به روش تحلیل گفتمان انتقادی انجام شده است، آگاهی از ماهیت گفتمان انتقادی رسانه با دولت درباره برجام (از شروع برجام آذر ماه ۱۳۹۲ تا انتخابات سال ۱۳۹۶) بود. به این منظور، از جامعه آماری خبرهای مربوط به روزنامه‌های جناح اصولگرا (کیهان، وطن امروز، جوان) و روزنامه‌های جناح اصلاح طلب (اعتماد، آفتاب یزد، شرق) و رسانه‌های خارجی طی دوره زمانی آذر ماه ۱۳۹۲ تا پایان خرداد ۱۳۹۶ تعداد ۳۰ خبر برای هر روزنامه (ابتدا، میانه، انتهای مذاکرات) و در مجموع ۲۱۰ خبر به روش غیر تصادفی از نوع هدفمند انتخاب و مورد تحلیل قرار گرفت. واحد تحلیل در پژوهش حاضر شامل تیتر و بدنه خبر روزنامه‌ی مذکور بود. محتوای اخبار منتخب به روش تحلیل گفتمان و تحلیل محتوا مورد بررسی قرار گرفت. به منظور عینیت بخشی در تحلیل به عمل آمده ابتدا خبرها انتخاب و سپس محتوای آن‌ها به دفعات توسط دو نفر پژوهشگر و همکار پژوهشگر مورد مطالعه عمیق قرار گرفت و بعد از آن، ابتدا از محتوای خبر مربوط مقوله‌های موضوعی استخراج و درباره هر خبر مواردی مانند ضرورت برجام، مضرات برجام، فواید برجام، آینده برجام، موانع تداوم برجام و موانع برای قطع برجام استخراج و در فرم‌های مربوطه ثبت شد.

کلیدواژه‌ها

برجام؛ دولت؛ رسانه؛ اصلاح طلب؛ اصولگرا.

* دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی گرایش سیاسی، واحد تهران مرکز، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران
nateghi1499@yahoo.com

** دانشیار گروه جامعه‌شناسی، واحد تهران مرکز، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران (نویسنده مسؤول).
a.amirmazaheri@gmail.com

*** استادیار گروه آموزشی علوم اجتماعی، واحد تهران مرکز، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

۱. بیان مسأله

مدت زمان مدیدی است که در حوزه رسانه از اصطلاحی به نام گفتمان، بسیار استفاده می‌شود. گاهی افراد از این اصطلاح بدون هدف و بدون توجه به معنای تخصصی آن در محاوره‌ها و گفتگوهای روزمره استفاده می‌کنند. اما باید بدانیم، اصطلاح گفتمان در بحث‌های علمی مرتبط به ارتباطات، جامعه‌شناسی و ... معنای خاصی دارد که بی‌توجهی به معنای آن می‌تواند ارسال‌کننده پیام و مخاطب آن را دچار سردرگمی کند. بنابراین، ضرورت دارد اصطلاح مذکور قبل از وارد شدن به مسأله اصلی و به منظور همسویی افکار و درک واحد، تعریف شود (یورگنسن^۱ و فیلیپس^۲، ۲۰۰۲: ۱). گفتمان را شیوه‌ای خاص برای سخن گفتن درباره جهان و فهم آن (یا فهم یکی از وجوه آن) معرفی می‌کنند. زیرا، شیوه سخن گفتن ما درباره هر وجهی از جهان هستی (بویژه روابط اجتماعی) خنثی نبوده؛ بلکه بازتابی از آن چیزی است که در ذهن مان به آن باور داریم. لذا، درک این که نقطه نظر واقعی ارسال‌کننده پیام درباره موضوع مورد گفتمان چه هست، نیازمند آگاهی از ساختار گفتمان و تحلیل آن به منظور فهم نقطه نظر واقعی گوینده پیام می‌باشد. درحوزه تحلیل گفتمان رویکردهای گوناگونی وجود دارد که می‌توان با توجه به ویژگی‌های هر رویکرد از آن در تحلیل گفتمان انتقادی (نقادانه) استفاده کرد.

بنابراین تحلیل گفتمان انتقادی با مسائل اجتماعی مرتبط است. از این رو، تحلیل گفتمان انتقادی با زبان یا کاربرد زبان به خودی خود کاری ندارد بلکه با ویژگی زبانی فرایندها و ساختارهای اجتماعی و فرهنگی در گیر می‌شود (ریچاردسون^۳، ۲۰۰۷: ۲۷-۲۷). رویکردی که در این پژوهش مورد استفاده قرار گرفته است، رویکرد تحلیل گفتمان انتقادی (نقادانه) است. زیرا، در حوزه موضوع مورد بررسی این پژوهش که بررسی ماهیت گفتمان انتقادی (نقادانه) دولت و رسانه در زمینه برجام است، استفاده از این نوع تحلیل گفتمان مناسب می‌باشد و می‌توان به تغییر گفتمانی جناحی مختلف درباره برجام پی برد (جلیلی، ۱۳۸۹: ۱۵۸). همان‌طور که از نظر گذشت، گفتمان حاصل مطالعه زبان به عنوان یک پدیده اجتماعی یا رویکرد جامعه‌شناختی است و دلالت به آن دارد که متن، امر اجتماعی است که در خلال روابط اجتماعی تکوین پیدا می‌کند (فرقانی، ۱۳۸۲: ۶۳).

---

1. Jorgensen
2. Philips
3. Richardson

گفتمان را نباید صرفاً به معنای گروهی از نشانه‌های زبانی و یا یک متن طولانی در نظر گرفت؛ بلکه آن را باید به مثابهٔ اعمالی در نظر بگیریم که بر اثر سخن گفتن منظم دربارهٔ موضوع مورد گفتگو (در این پژوهش، برجام) باعث به‌وجود آمدن و شکل بخشیدن آن یعنی موضوع می‌شود. بنابراین، می‌توان با بررسی گفتمان‌ها ماهیت عقاید گویندهٔ آن را مشخص و تعیین کرد که گویندهٔ پیام چگونه دربارهٔ موضوع مورد بحث، فکر می‌کند و از نظر عقاید گروهی به کدام گروه یا جناح سیاسی تعلق دارد. بنابراین تنها واقعیت موجود همان گفتمان است که هستی نامحصور را محصور، امکانات موجود را حفظ و امکانات دیگری را حذف می‌کند (گرنز^۱، ۱۹۹۶: ۷۶).

آنچه مسلم است، این است که از ابتدای شکل‌گیری برجام تا انتخابات ریاست جمهوری ۹۶ افراد مختلفی در این زمینه، گاهی سخنانی در تأیید یا رد، و پاره‌ای اوقات با ذکر فواید یا ضررهای آن ایراد کرده‌اند. نگاهی به سخنان ایراد شده که در روزنامه‌های رسمی کشور منعکس شده است، می‌تواند در این زمینه راهگشا باشد. همان‌طور که می‌دانیم روزنامه‌های رسمی کشور از نظر جناح‌بندی، به جناح‌های مختلفی وابسته هستند، مطابق با شناسنامهٔ این روزنامه‌ها می‌توان آن‌ها را در یکی از قالب‌های اصلاح‌طلب، اصول‌گرا و بی‌طرف قرار داد. این روزنامه‌ها هرکدام منعکس‌کنندهٔ نقطه نظرات جناح‌های مختلف در قالب نظرات منتسب به افراد خاصی است که در گفتمان مربوط به برجام از شروع تا انتخابات سال ۱۳۹۶ شرکت داشته‌اند. نگاهی به نظرات درج شده در این روزنامه‌ها حاکی از این است که در هر زمان بعد تازه‌ای از واقعیت برجام به نمایش گذاشته شده است. از سویی دیگر، سخنگوهای جناح‌های مختلف در نظراتشان تغییراتی (گاهی تعدیل در نظریه و گاهی تغییر بنیادی) در طی این دوره داده‌اند که امروزه مورد بحث آنان در گفتمان‌هایشان بایکدیگر است.

بنابراین، مطالعهٔ گفتمان‌های صورت گرفته حاکی از تغییرات محتوای گفتمان‌ها از نظر ماهیت، چیستی و آیندهٔ برجام است. این تغییرات به‌گونه‌ای است که ماهیت گفتمان انتقادی (انتقادانه) رسانه با دولت را تحت تأثیر قرار داده است با این حال فهم کامل شکل و ساخت دولت نیازمند درک نظریه‌های حقوقی و سیاسی مندرج در خصوصیات قدیمی و سنتی است که در طی زمان رشد کرده‌اند (بشیریه، ۱۳۹۲: ۱۷) و برای شنوندگان یا خوانندگان گفتمان‌ها، ابهام و شبهاتی در این زمینه (تغییر نظرات در طی دورهٔ شروع برجام تا انتخابات ۱۳۹۶) ایجاد

1. Grenz

کرده است. لذا، مسأله اساسی این پژوهش این است که تا چه اندازه ابهامات ایجاد شده در گفتمان‌های دولت و رسانه صحت دارد و در صورت صحت چه تغییراتی در جناح‌های مختلف درباره این مساله ایجاد شده است؟

۲. پیشینه پژوهش

برجام، بازتاب وسیعی در رسانه‌های داخلی و خارجی داشت. از سویی دیگر، رسانه‌ها نقش مهمی در شکل‌دادن به افکار عمومی ایفا کرده‌اند. به طوری که هر رسانه‌ای متناسب با خط فکری که دنبال می‌کند، نقش فعالی در انتقال جنبه‌های مثبت و منفی داشته‌اند. گزارش کردن اخبار و زمینه واقعیت‌های ارائه شده شاید از مهم‌ترین نقش‌هایی باشد که یک رسانه همیشه باید در جامعه به ایفای آن بپردازد (روشندل، ۱۳۹۷: ۱۸۸).

در این زمینه، تاکنون پژوهش‌های بسیار کمی انجام شده است. تنها تعدادی محدودی پژوهش قابل دسترسی بود که توسط مظفری (۱۳۹۶) در قالب رساله دکتری تحت عنوان «تحلیل زبان‌شناختی بازتاب برجام در گفتمان‌های رقیب براساس رویکرد انتقادی فرکلاف» به عمل آمده است. او داده‌های موردنیاز پژوهش خودش را از متون تولید شده در روزنامه کیهان و روزنامه شرق در بازه زمانی تیر ماه ۱۳۹۴ تا بهمن ماه ۱۳۹۴ حول محور برجام انتخاب کرده است. سپس با پیروی از رویکرد فرکلاف که یکی از شخصیت‌های شاخص در زمینه تحلیل گفتمان انتقادی است (آقا گل زاده و غیثیان، ۱۳۸۶: ۳۹) و تحلیل متن‌های جمع‌آوری شده از دو روزنامه مذکور در طی بازه زمانی موردنظر را در سه سطح توصیف، تفسیر، و تبیین انجام داده است. در نهایت تجزیه و تحلیل داده‌هایش بیانگر آن بود که هر دو گفتمان رقیب در متون تولیدشده خود حول محور برجام کوشش کرده‌اند با بهره‌گیری از راهبردهای زبانی همچون روابط مهندسی واژه‌ها اعم از باهم آبی‌ها، تشبیه، کنایه، علائم سجاوندی، نقل قول و ... موضع ایدئولوژیک خود را نشان دهند و به تخریب وجهه گفتمان رقیب بپردازند. گرچه کاربرد بعضی راهبردها همچون نقل قول‌ها، علائم سجاوندی و کمیت زبانی در گفتمان اصول‌گرا بیشتر به چشم می‌خورد، گفتمان اصلاح‌طلب بیشتر سعی در بازنمایی مثبت برجام داشته و کمتر به ارزشیابی منفی گفتمان رقیب پرداخته است.

پژوهش دیگری در این زمینه تحت عنوان «موضع‌گیری رسانه‌های جریان اصلی در جامعه‌پذیری برجام (روزنامه‌های کیهان، همشهری و اعتماد)» توسط رفعتی (۱۳۹۷) در قالب

رساله دکتری به عمل آمده است. او داده‌های مورد نیاز پژوهش را از مطالب روزنامه‌های کیهان، همشهری و اعتماد طی فروردین ۱۳۹۴ تا اسفند ماه ۱۳۹۵ به روش نمونه‌گیری هدفمند اطلاعات‌محور (قضاوتی) استخراج کرده است. سپس به روش تحلیل محتوا به بررسی آن‌ها پرداخته است. در نهایت نتایج بدست‌آمده حاکی از آن بود که فرایند ناقص جامعه‌پذیری برجام در حوزه خبررسانی بوده است. به این ترتیب که روزنامه کیهان کاملاً در جهت منفی، تیتراژها و اخبار برجام را پوشش داده و روزنامه همشهری نیز رویکردی کاملاً خنثی را در پیش گرفته است؛ و در این میان، تنها روزنامه اعتماد عملکردی نسبتاً مثبت در جهت جامعه‌پذیری برجام داشته است. از سوی دیگر، نحوه پوشش نوع رویکرد به اخبار برجام در حوزه سه رسانه، کمتر تحلیلی بوده و بیشتر جنبه سخت‌خبر و اطلاع‌رسانی داشته است تا این که رویکرد آموزشی و هدایت‌کنندگی را اتخاذ کرده باشند.

وبسایت خبرنگاران ایرانی به نقل از محسنی (۲۲ فروردین ماه ۱۳۹۴) نیز اقدام به تحلیل محتوای چهار روزنامه سراسری کشور درباره مذاکرات هسته‌ای به عمل آورده است که شامل روزنامه‌های کیهان، اعتماد، جوان، و شرق می‌شوند. تحلیل به عمل آمده نشان می‌دهد که (۱) روزنامه کیهان قصد القای مطالبی را به خواننده‌اش دارد و به جای او تصمیم می‌گیرد؛ بر نکات ابهام‌وار سخنان ائمه جمعه کشور تأکید دارد؛ و نقطه‌نظرات منفی و علیه توافق را برجسته کرده است؛ (۲) روزنامه شرق از تیتراژهای کوتاه و کاملاً مثبت استفاده کرده و شادی خود را از این توافق نمایان ساخته است؛ و نکته‌های مثبت و تشکر ائمه جمعه را برجسته کرده است؛ (۳) روزنامه جوان از تیتراژهای منفی علیه مذاکرات و بیشتر علیه کشورهای خارجی رویکرد همراه با احتیاط را در پیش گرفته است و (۴) روزنامه اعتماد بیشتر به جنبه مثبت و حمایت از مذاکرات توجه کرده و در این زمینه خوشحالی خود را ابراز داشته است؛ در نهایت، شاید یکی از مهمترین نتایجی که از این پژوهش حاصل می‌شود این است که رسانه‌های مورد بررسی بیشتر از آن که ابعاد توافق هسته‌ای را به‌طور کارشناسی و پژوهشی برای مردم روشن سازند یا درباره آن اطلاع‌رسانی دقیق کنند، یا روش تشویق و ابراز خوشحالی را در پیش گرفته‌اند و یا ابراز ناراحتی و عصبانیت کرده‌اند و عصبانیت یا رضایت خود از این مذاکرات را در قالب خبرها و مطالب کاملاً منفی یا کاملاً مثبت در رسانه خود منتشر کرده‌اند. لذا، باید گفت برخی از رسانه‌ها فراموش کرده‌اند که کار روزنامه‌نگار اظهار خشم و عصبانیت یا اظهار شادمانی و

پایکوبی نیست. مک کامبز و رینولدر^۱ برای اولین بار در مطالعه برجسته سازی، این فرضیه را مطرح کردند که رسانه جمعی برای هر مبارزه سیاسی اولویت‌هایی را تعیین می‌کنند و بر اهمیت و نگرش‌ها راجع به موضوعات سیاسی اثر می‌گذارند و به یک معنا روزنامه محرک اولیه در تعیین اولویت‌های کشوری است (مک کامبز و رینولدر، ۲۰۰۹: ۷).

۳. چارچوب نظری

تحلیل گفتمان انتقادی یکی از گرایش‌های نوین در حوزه تحلیل گفتمان است. وظیفه تحلیل گر گفتمان انتقادی بر ملا کردن شکل ظاهر متونی زبان است و آنچه را که در پشت واژه‌ها، در واقع، تحلیل گفتمان جمله‌ها، متن زبانی از دید افراد مخفی مانده است برای آنان آشکار نماید (فرکلان، ۱۳۹۸: ۲۴۵). این روش در یک معنا در مخالفت با جریان روان‌شناسی اجتماعی آزمایشی اثبات‌گرا رشد یافته است. بسیار مهم است که بدانیم تحلیل گفتمان نمی‌تواند بیانگر یک حالت یا شرایط منفرد و یگانه باشد. در واقع، به جای یک روش خاص، یک رویکرد یا یک حالت است.

تحلیل گفتمان برای انجام مطالعه، بیشتر بر توانایی پژوهشگر جهت فهم ایده‌های اساسی موجود در تحلیل، و نه بر تسلط پژوهشگر بر فنون پژوهشی خاص تأکید می‌ورزد. پیروان این روش در هیچ کجا، روش‌های پژوهشی خود را به صورت معینی ارائه نداده‌اند و یا مشخص نکرده‌اند که برای انجام پژوهش خود از چه دستورالعمل‌هایی استفاده می‌کنند (هومن، ۱۳۸۵: ۱۴۵).

مطبوعات و یا رسانه‌های گروهی، یکی از اهرم‌های موثر بر پاسخگویی دولت و بیان‌کننده خواسته‌های مردم به شمار می‌روند (هاشمی، ۱۳۷۴: ۲۹۸). بنابراین، همان‌طور که می‌دانیم مطبوعات و دیگر رسانه‌های جمعی، حوزه دیگری از تجلی زبان در زندگی سیاسی-اجتماعی امروزه به‌شمار می‌آیند (سلطانی، ۱۳۸۴: ۱۳). به طوری که می‌توان گفت یکی از مهمترین عوامل در سیاسی شدن جوامع، گسترش وسایل ارتباط جمعی و رسانه‌هاست (صالحی، ۱۳۸۶: ۷۸). در این روش، پیام‌های درج‌شده در روزنامه‌ها بدون در نظر گرفتن مکان و زمان با نوعی عینیت مورد استفاده قرار می‌گیرد؛ به گونه‌ای که در صورت تکرار پژوهش، صحت نتایج قابل دفاع باشد. تحلیل گفتمان انتقادی از ره‌آوردهای تفکر پسا نوگرایی (پست مدرنیسم) است که به خصوص ریشه در آراء میشل فوکو دارد. این رویکرد از زبان‌شناسی معتقد است که عواملی

1. McCombs & Reynolds

همچون بافت تاریخی، روابط قدرت و سلطه، نهادهای اجتماعی و فرهنگی و ایدئولوژیکی متن یا صورت زبانی و معانی جدید را به وجود می‌آورند. در این رویکرد زبان آن آینه شفاف نیست که حقایق را بنمایاند، بلکه شیشه مات است که حقایق را تحریف می‌کند و چگونگی تحریف آن در اراده قدرت‌های پنهان و آشکار حاضر در نهادهای اجتماعی نهفته است. به سخن دیگر، گفتمان‌ها شکل دهنده و القا کننده فرهنگ و ایدئولوژی خاص در جامعه هستند (آقا گل زاده، ۱۳۹۴: ۱۱). تحلیل انتقادی گفتمان در جستجوی کشف رگه‌های تعصبات اعتقادی در متون است. این نوع تحلیل را می‌توان کوششی علمی برای تحلیل واقعیت‌ها به‌شمار آورد؛ تلاشی برای آشکار ساختن فعالیت‌های سازمانی پنهان در کلام که به کنترل عقاید مردم و بهره‌گیری تخصصی از آنها می‌انجامد. تحلیل انتقادی گفتمان، از آن نظر فعالیتی انتقادی قلمداد می‌شود که باورها و تصوراتی را به چالش می‌کشد که بدیهی و درست انگاشته می‌شوند و نابرابری و تقدم خواص در راس قدرت را طبیعی جلوه می‌دهند (ویدوسن، ۲۰۰۷، ترجمه ایل غمی و داوری اردکانی، ۱۳۹۵: ۱۱۲). این پژوهش در نظر دارد که به تحلیل گفتمان دولت و رسانه‌های دو جناح اصولگرا و اصلاح طلب دربارهٔ برجام بپردازد.

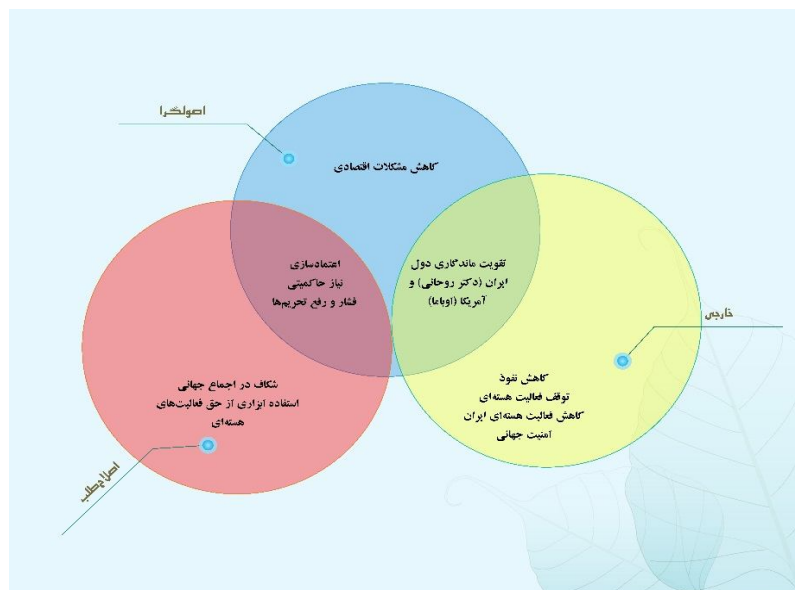
۴. روش تحقیق

روش بکارگرفته شده در این پژوهش روش تحلیل گفتمان انتقادی است که یکی از گرایش‌های روشی نوین تحلیل گفتمان است. در این مطالعه تحلیلی، داده‌ها با استفاده از روش تحلیل گفتمان، گردآوری شد. جامعه آماری این پژوهش تمامی اخبار روزنامه‌های کیهان، وطن امروز، جوان، شرق، آفتاب یزد و اعتماد از شروع برجام یعنی آذر ماه ۱۳۹۲ تا انتخابات خرداد ماه سال ۱۳۹۶، را شامل می‌شوند. حجم نمونه پژوهش، نمونه‌ای از خبرها (برای هر روزنامه ۳۰ خبر مربوط به ابتدا، میانه و انتهای مذاکرات) و در مجموع ۲۱۰ خبر از روزنامه‌های مذکور به روش نمونه‌گیری غیراحتمالی از نوع هدفمند انتخاب و مورد تحلیل قرار گرفته‌اند. لازم به ذکر است که واحد تحلیل در این تحقیق شامل تیترو بدنهٔ خبر است که در روزنامه‌های مورد نظر درج شده‌اند. خبرهای جمع‌آوری شده به تفکیک به سه دسته اخبار روزنامه‌های جناح اصول‌گرا، اصلاح طلب و نقدهای خارجی دسته بندی گردیده است.

۵. یافته‌ها

با توجه به بررسی تحلیلی با روش تحلیل گفتمان از نوع انتقادی، تیتراها و خبرهای کارشده در روزنامه‌های جناح‌های مختلف کشور از زمان شروع برجام تا انتخابات ۱۳۹۶، اطلاعات استخراج شده از محتوای خبرهای سه دسته از روزنامه‌ها (اصولگرا، اصلاح طلب و خارجی) بر پایه گفتگوهای مربوطه به اوایل، میانه برجام تا انتخابات ۱۳۹۶ مورد سنجش قرار گرفت. چگونگی تحلیل به عمل آمده بر پایه مقوله‌های مورد بررسی (شامل ضرورت برجام، مضرات برجام، فواید برجام، آینده برجام و موانع پیش روی تداوم و قطع برجام) در قالب جمع بندی مربوط به سه دسته از روزنامه‌ها هم زمان مورد مقایسه قرار گرفت که حاصل آن در قالب نمودار به شرح زیر ارائه شده است.

۵-۱. شناخت مواضع جناح‌های اصولگرا، اصلاح طلب و خارجی‌ها در ابتدای آن بر پایه ضرورت برجام

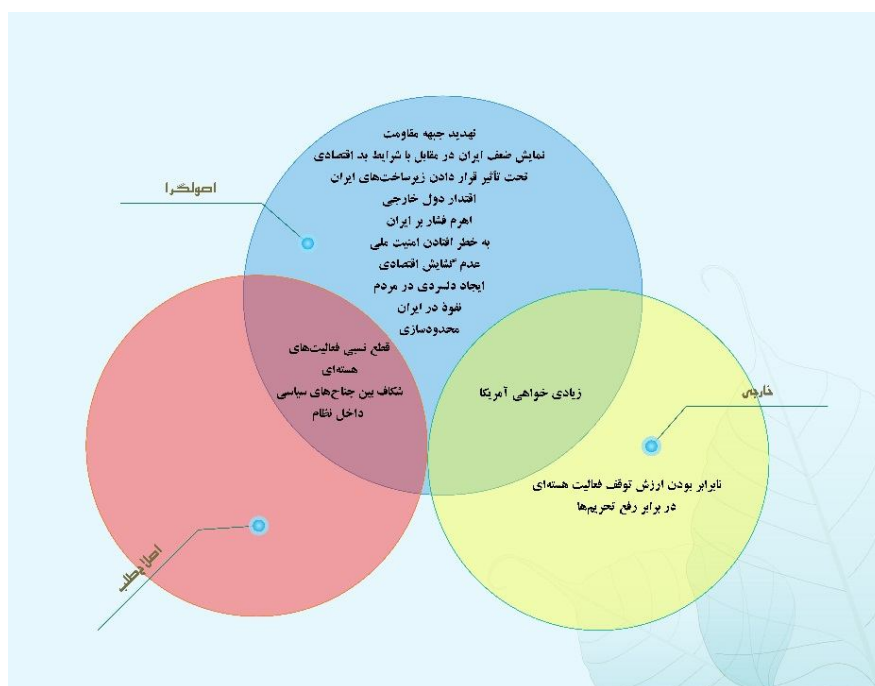

با توجه به اطلاعات جمع‌آوری شده درباره گفتمان روزنامه‌های مورد بررسی می‌توان چنین استنباط کرد که هر سه روزنامه (اصولگرا، اصلاح طلب و خارجی) در ارتباط با ضرورت برجام در ابتدای گفتگوها اخباری را به طور مشترک پوشش داده‌اند که ضرورت برجام را اعتمادسازی،

رفع تحریم‌ها و نیاز حاکمیتی مطرح کردند. علاوه بر این در عین حال روزنامه‌های اصولگرا و خارجی تقویت ماندگاری دولت روحانی و اوپاما را به عنوان ضرورت برجام ارایه کردند که وجه مشترکی با یکدیگر ندارند. برای نمونه روزنامه‌های اصولگرا کاهش مشکلات اقتصادی؛ روزنامه‌های اصلاح طلب شکاف در اجماع جهانی و استفاده ابزاری از حق فعالیت‌های هسته‌ای را ضرورت برجام مطرح کردند.

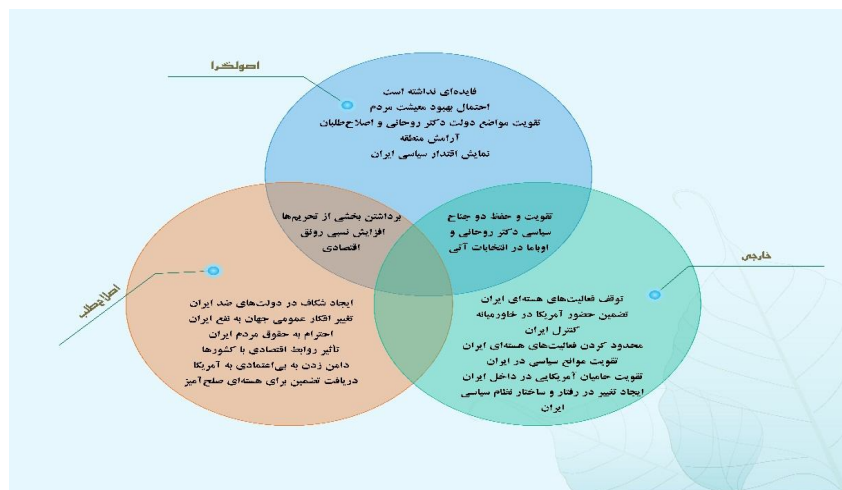
۵-۲. شناخت مواضع جناح‌های اصولگرا، اصلاح طلب و خارجی‌ها در ابتدای آن بر پایه مضرات برجام:

اطلاعات ارایه شده در نمودار فوق حاکی از این است که گفتمان روزنامه‌های اصولگرا و اصلاح طلب بر دو مورد شکاف در جناح‌های سیاسی داخلی نظام و قطع نسبی فعالیت هسته‌ای به عنوان مضرات برجام توافق دارند. از طرف دیگر روزنامه‌های اصولگرا معتقدند که زیاده‌خواهی آمریکا یکی از مضرات برجام است و روزنامه‌های خارجی نیز با بیان نابرابری توقف فعالیت‌های هسته‌ای در برابر رفع تحریم‌ها، با این امر همسویی نشان می‌دهند که حاکی از زیاده‌خواهی

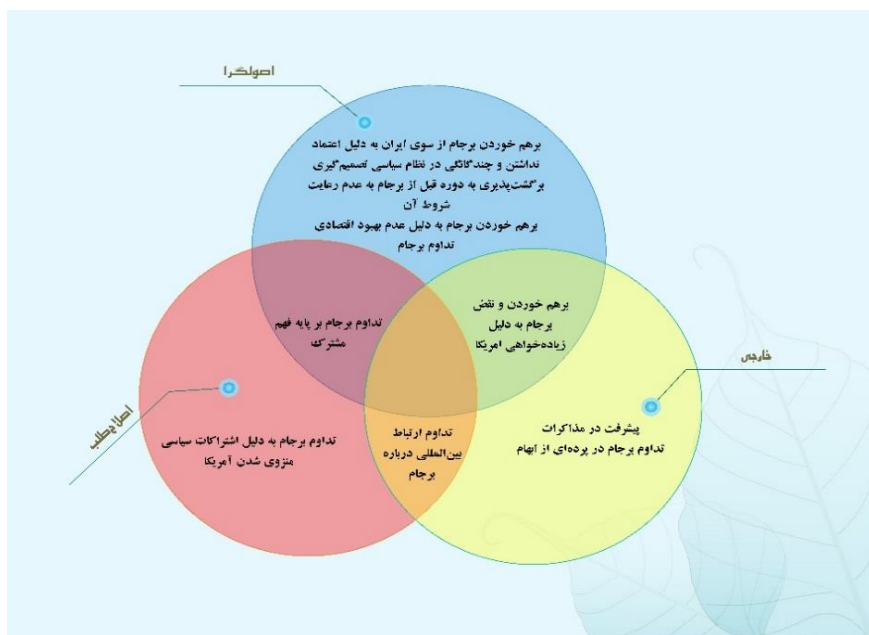
آمریکاست. دیگر مواضع روزنامه‌های اصولگرا بسیاری از مضرات برجام را تحت عنوان (تهدید جبهه مقاومت، اقتدار دول خارجی، تحت تأثیر قرار دادن دیگر زیر ساخت‌ها، نمایش ضعف در برابر وضع بد اقتصادی، تشدید اهرم فشار بر ایران، محدود سازی فعالیت موشکی، به خطر افتادن امنیت ملی، عدم گشایش اقتصادی، ایجاد دلسردی در مردم و نفوذ در ایران) برشمردند. ۳-۵. شناخت مواضع جناح‌های اصولگرا، اصلاح طلب و خارجی‌ها در ابتدای آن بر

پایه فواید برجام:

همان‌طور که ملاحظه می‌شود وجه اشتراک گفتمان روزنامه‌های وابسته به جناح اصولگرا و خارجی تحت عنوان حفظ دو جناح سیاسی در انتخابات آتی ایران و آمریکا به عنوان فایده برجام تلقی شده است. از یک منظر وجه اشتراک گفتمان روزنامه‌های وابسته به جناح اصولگرا و اصلاح طلب در دو نقطه یعنی برداشته شدن بخشی از تحریم‌ها و افزایش نسبی رونق اقتصادی مطرح شده است. در سایر موارد هر جناح در راستای فواید برجام نکاتی را مطرح کرده است که در جایگاه خود از این ارزش خاص برخوردارند.

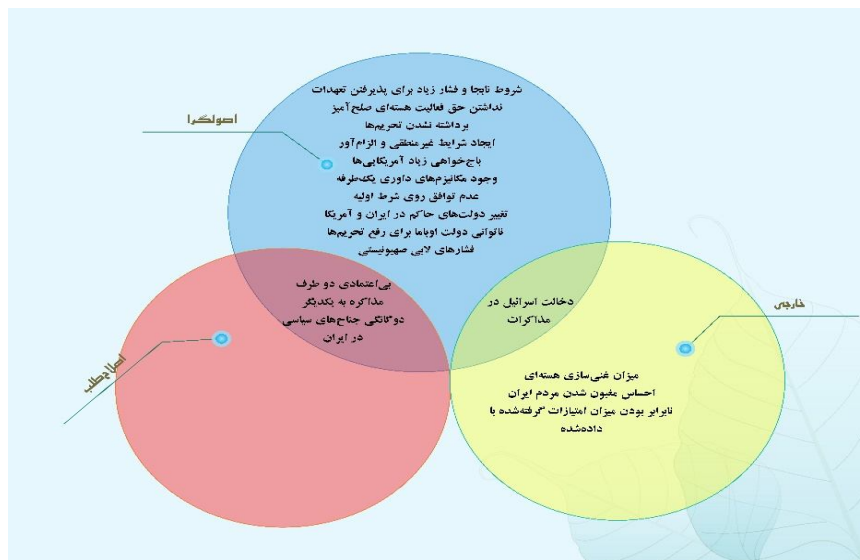
۴-۵. شناخت مواضع جناح‌های اصولگرا، اصلاح طلب و خارجی‌ها در ابتدای آن بر پایه آینده برجام:

از اطلاعات به نمایش گذاشته شده درباره گفتمان روزنامه‌های مورد بررسی در شکل بالا می‌توان چنین استنباط کرد که هر سه دسته روزنامه مورد بررسی دارای نقطه نظرات متفاوتی در باره آینده برجام هستند؛ روزنامه‌های خارجی با روزنامه‌های اصولگرا در ارتباط با برهم خوردن و نقض برجام نگاه مشترکی دارند، اگرچه دلیل نقض را روزنامه‌های اصولگرا زیاده خواهی آمریکا می‌دانند.

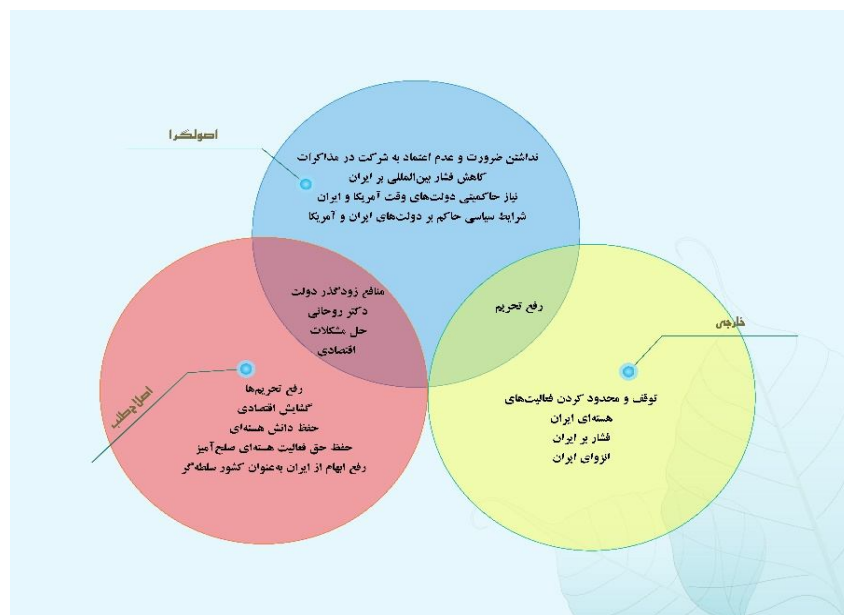
از سوی دیگر روزنامه‌های اصلاح‌طلب با جناح اصولگرا این باور را تبلیغ می‌کنند که تداوم برجام بر پایه فهم مشترک در آینده امکان‌پذیر است و روزنامه‌های اصلاح طلب با خارجی تداوم برجام را در آینده در گرو تداوم ارتباط بین‌المللی درباره برجام می‌دانند.

۵-۵. شناخت مواضع جناح‌های اصولگرا، اصلاح طلب و خارجی‌ها در ابتدای آن بر پایه موانع تداوم یا قطع برجرام:

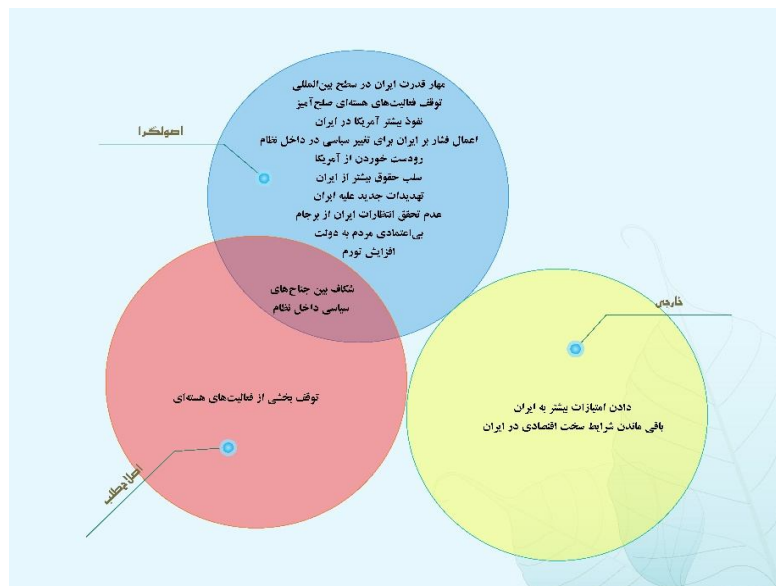
موارد ارایه شده درباره گفت‌وگوهای روزنامه‌های مورد بررسی در شکل فوق حاکی از این است که روزنامه‌های اصولگرا و اصلاح طلب دو عامل را (دوگانگی جناح‌های سیاسی در ایران و بی‌اعتمادی دو طرف مذاکرات به یکدیگر) به‌طور مشترک به عنوان موانع تداوم برجرام مطرح می‌کنند. از سوی دیگر روزنامه‌های اصولگرا و خارجی به‌طور مشترک دخالت اسرائیل در روند مذاکرات را موانع تداوم برجرام به‌شمار می‌آورند اگر چه روزنامه‌های اصولگرا عوامل منفی بسیاری از جمله باخ‌خواهی زیاد آمریکایی‌ها و برداشته نشدن تحریم‌ها ... را به عنوان موانع تداوم برجرام مطرح می‌کنند.

۵-۶. شناخت مواضع جناح‌های اصولگرا، اصلاح طلب و خارجی‌ها در میانه آن بر پایه ضرورت برجام

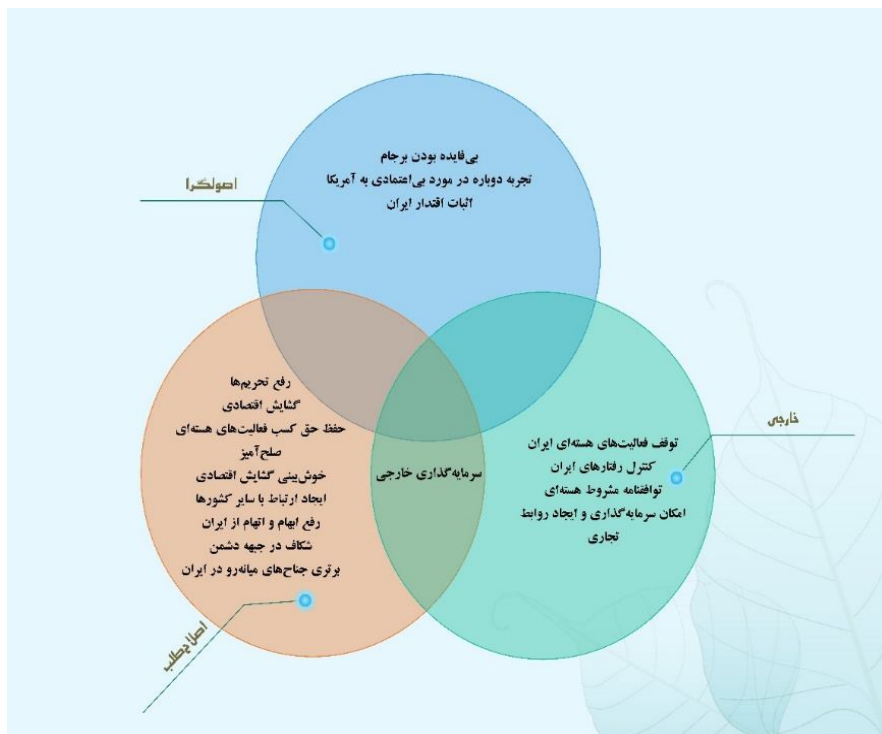
همان‌طور که از خلاصه گفتمان ارائه شده در نمودار بالا ملاحظه می‌شود هر سه دسته روزنامه‌ها (اصولگرا، اصلاح طلب و خارجی) بر رفع تحریم‌ها به‌عنوان ضرورت تداوم برجام در عین تفاوت آراء اتفاق نظر دارند. همچنین روزنامه‌های اصولگرا و اصلاح طلب علاوه بر رفع تحریم‌ها، گشایش اقتصادی، منافع زود گذر دولت آقای دکتر روحانی را یکی از ضرورت‌های تداوم برجام تلقی می‌کنند.

۷-۵. شناخت مواضع جناح‌های اصولگرا، اصلاح طلب و خارجی‌ها در میانه آن بر پایه مضرات برجام

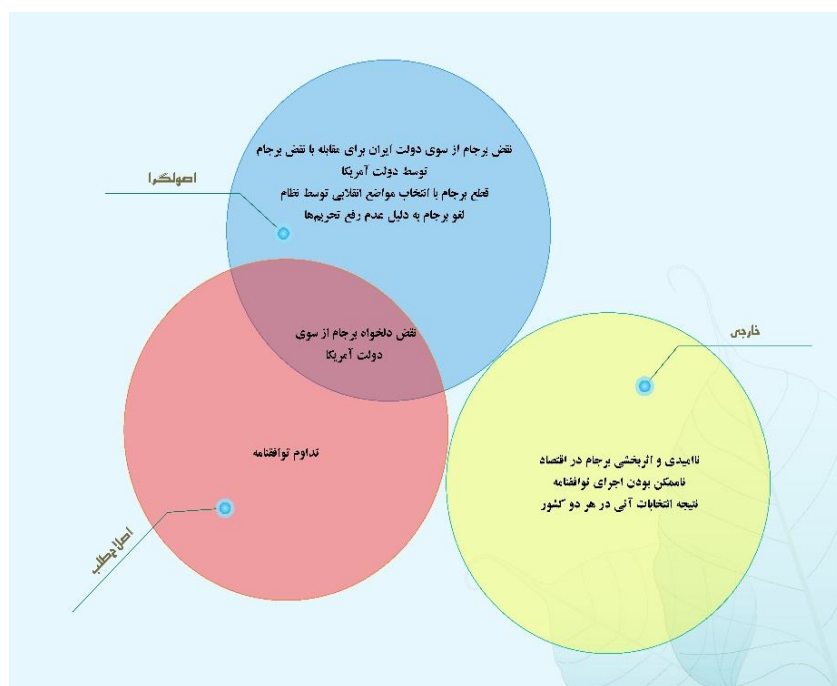
همان‌طور که در خلاصه‌گفتمان ارائه شده در شکل بالا ملاحظه می‌شود بین دیدگاه روزنامه خارجی در باره مضرات برجام با دیدگاه روزنامه‌های اصولگرا و اصلاح طلب وجه مشترکی وجود ندارد. به این معنا که نگاه کاملاً متفاوتی به مضرات برجام از سوی روزنامه‌های خارجی شکل گرفته است. از سوی دیگر بین روزنامه‌های اصولگرا و اصلاح طلب نیز صرفاً بر این باور که تداوم برجام شکاف بین جناح سیاسی داخل نظام را بیشتر کرده است توافق آراء وجود دارد و در بسیاری از زمینه‌ها تفاوت آراء به چشم می‌خورد.

۵-۸. شناخت مواضع جناح‌های اصولگرا، اصلاح طلب و خارجی درمیان آن بر پایه فواید برجام

اطلاعات ارایه شده درباره بررسی گفتمان روزنامه‌های مورد بررسی در شکل فوق حاکی از این است که دیدگاه‌های مطرح شده توسط روزنامه‌های اصولگرا در باره فواید برجام هیچ وجه مشترکی با روزنامه اصلاح طلب و رسانه‌های خارجی ندارد. علاوه بر این روزنامه‌های اصلاح طلب و اصولگرا در زمینه امکان سرمایه‌گذاری خارجی با یکدیگر وحدت نظر دارند.

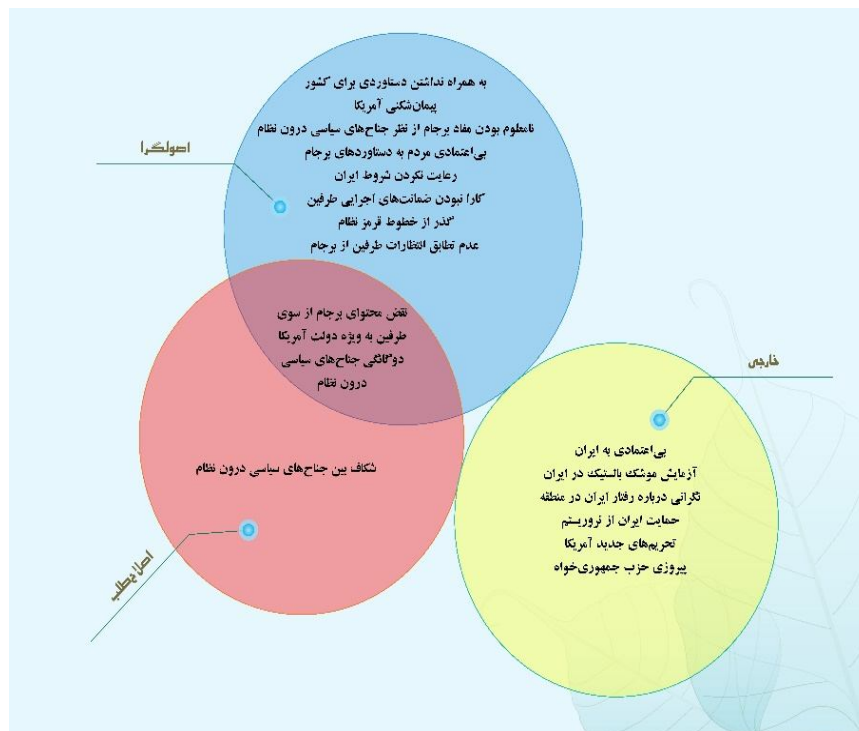
۹-۵. شناخت مواضع جناح‌های اصولگرا، اصلاح طلب و خارجی‌ها در میانه آن بر پایه آینده برجام:

با توجه به اطلاعات ارایه شده درباره گفت‌وگوهای روزنامه‌های مورد بررسی می‌توان چنین اظهار داشت که روزنامه‌های اصولگرا و اصلاح طلب با خارجی هیچ وجه مشترکی ندارند. علاوه بر این روزنامه‌های اصلاح طلب و اصولگرا در زمینه نقض دلخواه برجام از سوی آمریکا اتفاق نظر دارند.

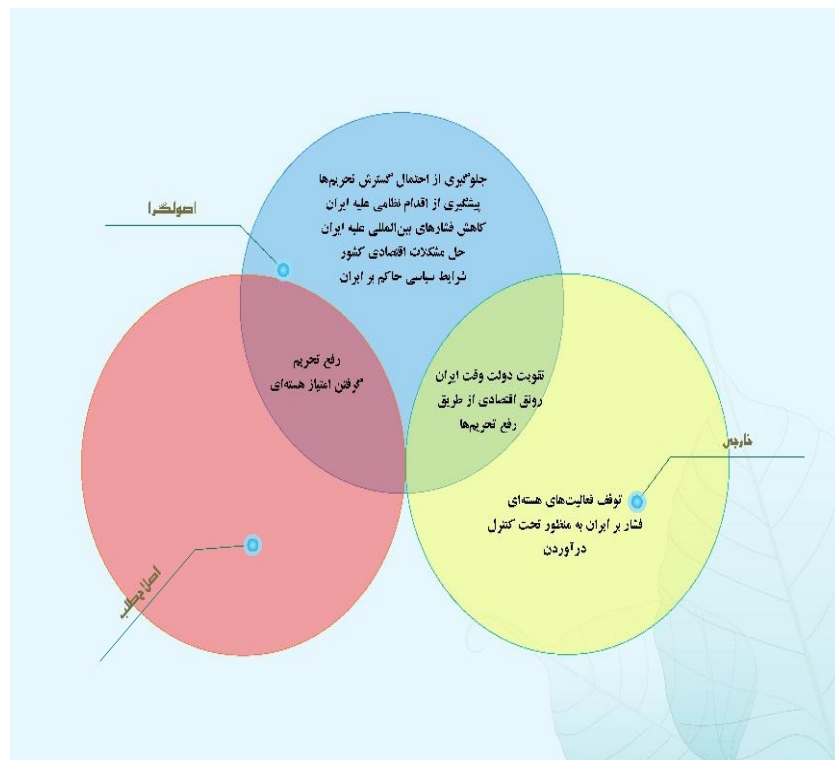

۵-۱۰. شناخت مواضع جناح‌های اصولگرا، اصلاح طلب و خارجی درمیانه آن بر پایه موانع تداوم یا قطع برجام:

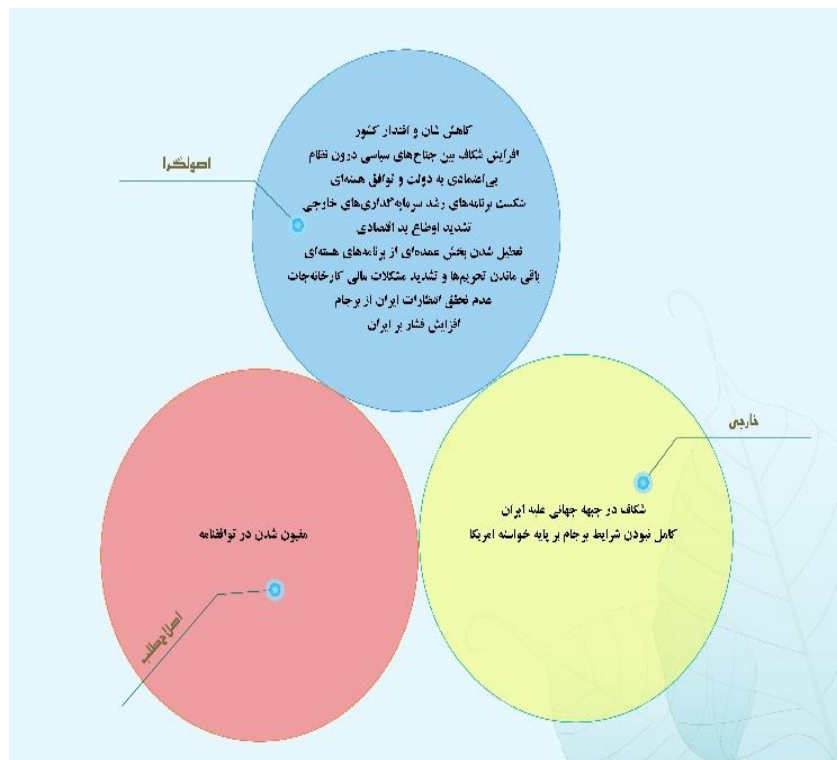
همان‌طور که خلاصه بررسی گفتمان روزنامه‌های مورد نظر ملاحظه می‌شود بین دیدگاه روزنامه‌های خارجی در باره موانع تداوم یا قطع برجام با دیدگاه روزنامه‌های اصولگرا و اصلاح طلب وجه مشترک وجود ندارد. به این معنا که نگاه کاملاً متفاوتی به موانع تداوم برجام از سوی روزنامه‌های خارجی شکل گرفته است. از سوی دیگر بین روزنامه‌های اصولگرا و اصلاح طلب صرفاً ارتباط با نقض محتوای برجام از سوی طرفین به ویژه آمریکا و دوگانگی جناح سیاسی درون نظام ایران اتفاق نظر وجود دارد به طوری که این روزنامه‌ها موارد مذکور را عامل عدم تداوم یا قطع برجام تلقی می‌کنند.

۵-۱۱. شناخت مواضع جناح‌های اصولگرا، اصلاح طلب و خارجی‌ها در انتهای آن بر پایه ضرورت برجام

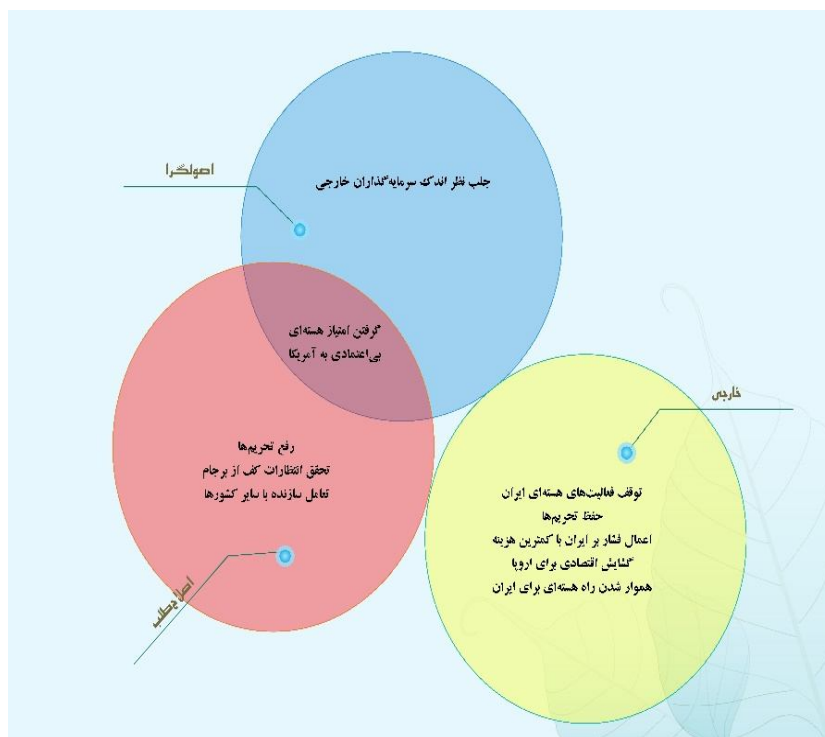
اطلاعات نمودار فوق درباره بررسی گفتمان روزنامه‌های مورد نظر حاکی از این است که روزنامه‌های اصلاح طلب و اصولگرا در گرفتن امتیاز هسته‌ای و رفع تحریم‌ها به عنوان ضرورت برجام اتفاق نظر دارند. از سوی دیگر رسانه‌های خارجی با روزنامه‌های اصولگرا در دو مورد یعنی تقویت دولت وقت ایران و رونق اقتصادی از طریق رفع تحریم‌ها به عنوان ضرورت برجام هم عقیده هستند و در زمینه‌های دیگر هیچگونه وجه اشتراکی بین این سه دسته از روزنامه وجود ندارد.

۵-۱۲. شناخت مواضع جناح‌های اصولگرا، اصلاح طلب و خارجی‌ها در انتهای آن بر پایه مضرات برجام:

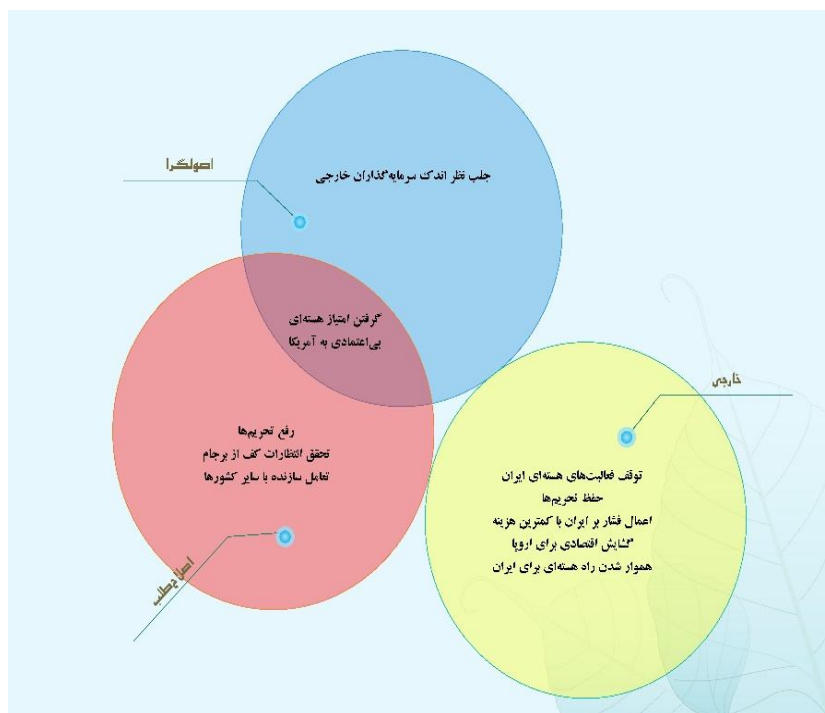
همانطور که از خلاصه گفتمان ارائه شده در نمودار بالا ملاحظه می‌شود می‌توان از اطلاعات جمع آوری شده چنین نتیجه گرفت که درباره مضرات برجام هیچگونه وجه اشتراکی بین دیدگاه‌های سه دسته از روزنامه‌های (اصولگرا، اصلاح طلب و خارجی) وجود ندارد.

۱۳-۵. شناخت مواضع جناح‌های اصولگرا، اصلاح طلب و خارجی‌ها در انتهای آن بر پایه فواید برجام

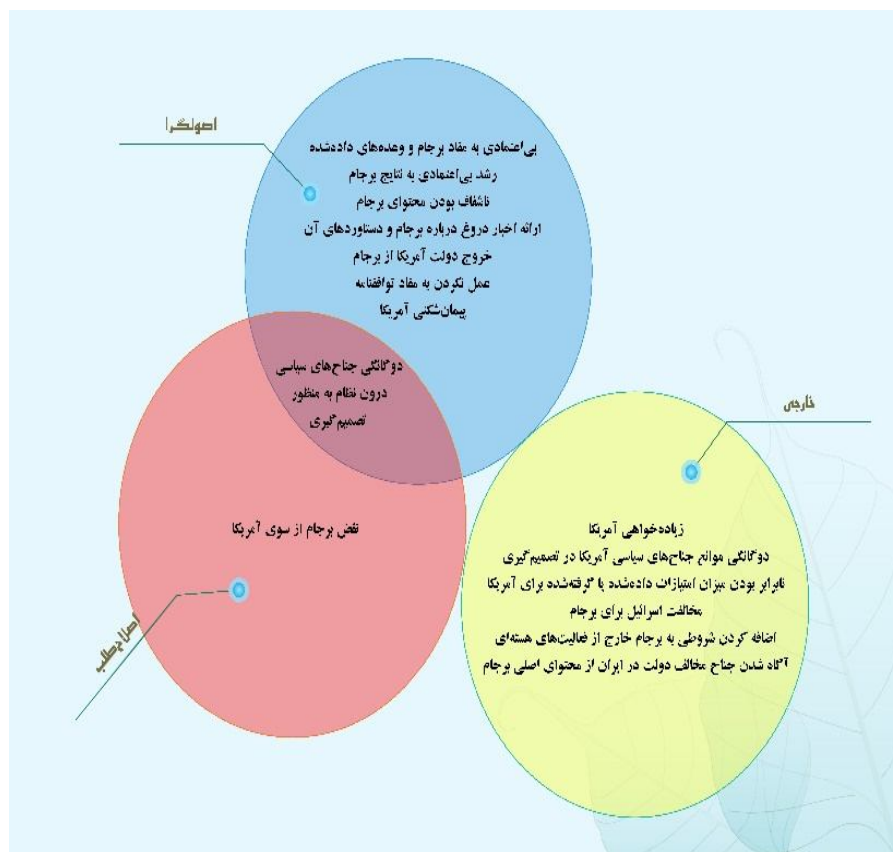
خلاصه اطلاعات گفتمان ارایه شده در نمودار فوق بیانگر این است که بین دیدگاه روزنامه‌های خارجی با روزنامه‌های اصولگرا و اصلاح طلب درباره فواید برجام اشتراک نظری وجود ندارد و به طوری که هر کدام فوایدی را به طور جداگانه در ارتباط با برجام مطرح می‌کنند. البته بین روزنامه اصولگرا و اصلاح طلب بر عامل گرفتن امتیاز هسته‌ای اتفاق نظر وجود دارد.

۵-۱۴. شناخت مواضع جناح‌های اصولگرا، اصلاح طلب و خارجی‌ها در انتهای آن بر پایه آینده برجام

همانطور که در خلاصه گفتمان ارائه شده ملاحظه می شود دیدگاه رسانه‌های خارجی در باره آینده برجام در زمینه برهم خوردن توافق و در پاره‌ای از موارد اشتراک نظر دارند. از سوی دیگر اصلاح طلبان تنها به تداوم توافق نامه اشاره کردند که از این نظر با دیدگاه رسانه‌های خارجی مشترک هستند.

۱۵-۵. شناخت مواضع جناح‌های اصولگرا، اصلاح طلب و خارجی‌ها در انتهای آن بر پایه مواضع تداوم یا قطع برجام:

آنچه که از خلاصه‌گفت‌وگوها آرایه شده در نمودار فوق استنباط می‌شود این است که از نظرات رسانه‌های خارجی مواعی که برای تداوم برجام از آن نام برده اند هیچ وجه اشتراکی با دیدگاه‌های آرایه شده در رسانه‌های اصولگرا و اصلاح طلب وجود ندارد. از سوی دیگر روزنامه‌های اصلاح طلب دو عامل را مانع تداوم برجام می‌دانند که این دو عامل عبارتند از: نقض برجام از سوی آمریکا و دوگانگی جناح سیاسی درون نظام ایران به منظور تصمیم‌گیری کلان کشور که تنها با دیدگاه روزنامه‌های اصولگرا با همین عامل آخر اتفاق نظر دارند.

جدول ۱: جمع‌بندی دیدگاه‌های روزنامه‌های (اصولگرا، اصلاح طلب و خارجی در باره برجام)			
عناصر / روزنامه	اصولگرا	اصلاح طلب	خارجی
ضرورت	<p>ابتدای برجام:</p> <ul style="list-style-type: none"> - تأکید اصلی بر رفع تحریم‌ها و فشار ناشی از آن - جلب اعتماد جهانی نسبت به جمهوری اسلامی - نیاز حاکمیتی و شرایط سیاسی حاکم بر دولت‌های آمریکا و ایران - منافع زود گذر دولت‌های روحانی و اوپاما - پیشگیری از اقدام نظامی و گسترش تحریم‌ها علیه ایران - کاهش مشکلات اقتصادی کشور - تقویت ماندگاری دول وقت ایران و آمریکا 	<p>ابتدای برجام:</p> <ul style="list-style-type: none"> - تأکید بر تاثیر گذاری بر افکار عمومی جهان - ایجاد شکاف در اجماع جهانی علیه ایران همراه با طرفداری از صلح جهانی - رفع تحریم‌ها - حفظ حق فعالیت دانش هسته‌ای صلح آمیز - کشاندن مردم به صحنه انتخابات - استفاده ایزاری از برجام برای کسب قدرت توسط جناح میانه رو در ایران 	<p>ابتدای برجام:</p> <ul style="list-style-type: none"> - تأکید اصلی بر توقف و محدود سازی فعالیت‌های هسته ای ایران - کاهش قدرت نفوذ ایران در منطقه و جهان - امنیت جهانی بویژه خاورمیانه و رفع تحریم‌ها - در انتهای تقویت جناح‌های سیاسی حاکم بر دو دولت آمریکا و ایران - حفظ قدرت دولت دکتر روحانی - تبدیل برجام از بعد اقتصادی به بعد سیاسی
مضرات	<p>اطلاعات جمع‌آوری شده حاکی از این است که با گذشت زمان شدت فشار سیاسی، سلب حقوق، تهدیدات جدید، تورم، اوضاع بد اقتصادی، شکاف بین جناح‌های سیاسی داخل نظام، نفوذ آمریکا، از دست دادن اقتدار سیاسی، محدودسازی هسته‌ای، بی‌اعتمادی مردم و عدم تحقق انتظارات ایران تشدید شده است به گونه‌ای که بی‌اعتمادی به توافق هسته‌ای بعنوان عاملی برای گذر از موارد ذکر شده منجر شده است.</p>	<p>اطلاعات جمع‌آوری شده حاکی از این است که مضرات برجام در قالب توقف بخشی از فعالیت‌ها هسته ای و ایجاد شکاف در جناح‌های سیاسی درون نظام همچنان به قوت خود باقی مانده و احساس مغیوب شدن در ارتباط با توافقنامه نیز به آن افزوده شده است.</p>	<p>اطلاعات جمع‌آوری شده در این باره حاکی از این است که در اوایل برجام به مضرات دستاورد از دید نابرابری ارزشی بین توقف فعالیت‌های هسته ای و رفع تحریم‌ها نگاه می شد اما در ادامه مذاکرات از ارایه امتیازات بیشتر به ایران صحبت به میان آمده است و در انتها مذاکرات تضادهای اصلی خودش را بهتر به نمایش گذاشته به طوری که با رفع تحریم‌ها شرایط اقتصادی در ایران بهبود پیدا نکرده است و دولت جدید آمریکا به رهبری ترامپ خواسته‌های جدیدی را مطرح کرده که همین امر به عمیقتر شدن شکاف در جبهه جهانی علیه ایران منجر شده است.</p>
فواید	<p>در اوایل برجام امید می‌رفت که برجام بتواند به رفع تحریم‌ها،</p>	<p>طبق اطلاعات جمع‌آوری شده می توان در باره دستاوردهای</p>	<p>اطلاعات استخراج شده از رسانه‌های خارجی در باره فواید</p>

<p>برجام نشان می دهد که در اوایل ، فوایدی مانند توقف و محدود کردن فعالیت های هسته ای ایران، ایجاد تغییر در رفتار و ساختار نظام سیاسی ایران، تقویت موانع سیاسی دولت حاکم (دکتر روحانی) در ایران و تضمین حضور آمریکا در خاورمیانه را به همراه داشته به طوری که بعد از توافق به عمل آمده جامعه جهانی به این نتیجه رسیده که توقف یا محدود سازی فعالیت های هسته ای ایران و فشار به ایران برای کنترل سیاست هایش با کمترین هزینه صورت گرفته است.</p>	<p>برجام (فواید) این گونه نظر داد که در اوایل برجام رفع تحریم ها به منظور گشایش اقتصادی، ایجاد شکاف در اجماع جهانی علیه ایران، احترام به حقوق مردم ایران، دریافت تضمین برای فعالیت های صلح آمیز هسته ای و دامن زدن به بی اعتمادی به آمریکا جزو فوایدی بوده است که با حضور در برجام نصیب ایران شده است . این فواید با گذشت زمان تا حدودی تغییر کرده است به طوری که برتری جناح میانه رو در ایران، جذب سرمایه گذاری خارجی و تحقق انتظارات کف از برجام به مجموعه فواید اضافه شده است.</p>	<p>رونق اقتصادی، بهبود معیشت مردم، آرامش در منطقه، نمایش اقتدار سیاسی و تقویت مواضع دولت های ایران و آمریکا کمک کند اما با گذشت زمان نه تنها این موارد تحقق پیدا نکرده است بلکه بی اعتمادی به دولت و برجام و این عقیده که برجام سودی به همراه نخواهد داشت را دامن زده است.</p>	
<p>اطلاعات جمع آوری شده در این باره نشان می دهد که در اوایل برجام امید به پیشرفت مذاکرات تا دستیابی به توافق نهایی وجود داشته است اما بعد از امضای توافقنامه به دلیل وجود ضعف های حقوقی و پرده های پنهان در توافقنامه از یک سو و زیاده خواهی دولت آمریکا و تخطی ایران از محتوای توافقنامه، تداوم توافقنامه را خدشه دار کرده به طوری که ناامیدی دولت و مردم ایران از دستاوردهای توافقنامه کم شده و به این نتیجه برسند که توافقنامه بیشتر جنبه سیاسی داشته است تا گشایش اقتصادی برای مردم ایران. لذا تداوم آن در پرده ای از ابهام فرو رفته به طوری که دولت جدید آمریکا خواهان بازنگری در محتوای آن شده است و در نهایت دولت آمریکا خروج خود را</p>	<p>آنچه که در اوایل برجام در این نشریات بر آن تاکید می شد تداوم برجام بر پایه اشتراکات سیاسی، فهم مشترک و تداوم ارتباط با جامعه بین المللی بود اما با گذشت زمان، حفظ توافقنامه بی توجه به نقض مکرر آن از سوی آمریکا سر لوحه عمل قرار گرفته است به طوری که دوگانگی و شکاف سیاسی بین جناح سیاسی درون نظام را دامن زده است.</p>	<p>آنچه در اوایل برجام در این باره گفته شده بود به وقوع پیوست به این معنا که برجام به دفعات به خاطر زیاده طلبی آمریکا مورد نقد قرار گرفت به طوری که رئیس جمهور وقت آمریکا از برجام خارج شد از سوی دیگر شکاف موجود بین جناح سیاسی درون ایران عمیقتر شد و جناحی خواهان انتخاب مواضع انقلابی از سوی ایران برای مقابله با رفتار آمریکا به منظور بازگشت به اقتدار قبلی از طریق تأکید بر خواسته ها شده اند.</p>	<p>آینده</p>

<p>از توافقنامه اعلام کرده است در نتیجه شکاف عمیقی بین طرفین قرارداد، جناح‌های سیاسی در دو کشور مذکور و سایر کشورهای عضو توافقنامه بوجود آمده است.</p>			
<p>بررسی محتوای نظرات ارایه شده در رسانه‌های خارجی در باره برجام حاکی از این است که بی‌اعتمادی طرفین به یک دیگر، زیاده خواهی دولت آمریکا، احساس مغیوب شدن ایران در توافقنامه، تخطی دو دولت آمریکا و ایران از مفاد برجام، مخالفت لابی‌های قدرتمند اسرائیل و برخی از جناح‌های سیاسی در ایران و دوگانه‌گری مراکز تصمیم‌گیری در هر دو کشور به دلیل آگاهی از مفاد داخلی برجام باعث شده که این توافق به عمل آمده روز به روز متزلزل و کارکرد واقعی خود را از دست بدهد.</p>	<p>آنچه در اوایل بعنوان موانع برجام از آن یاد شده است بی‌اعتمادی به یکدیگر و دوگانگی جناح‌های سیاسی درون نظام برای تصمیم‌گیری بود این دو عامل همچنان به قوت خود باقی مانده و نقض برجام از سوی آمریکا نیز به آن اضافه شده است.</p>	<p>آنچه در اوایل به عنوان موانع برجام از آن یاد شده است با گذشت زمان تشدید شده به طوری که منجر به خروج دولت آمریکا از برجام، ایجاد شکاف عمیق بین جناح‌های سیاسی نظام حکومتی ایران، رشد بی‌اعتمادی مردم به مفاد و نتایج برجام و در نهایت بی‌اعتمادی به آمریکا و وعده‌های داده شده در برجام شده است.</p>	<p>موانع</p>

نتیجه‌گیری

با توجه به تحلیل‌های به عمل آمده مربوط به گفتمان روزنامه‌های مورد مطالعه می‌توان به نکات زیر درباره دیدگاه‌های سه دسته از روزنامه‌های (اصولگرا، اصلاح طلب و خارجی) پی‌برد. جناح اصولگرا تمایل به این دارد که برجام لغو شود، تن به خواسته‌های آمریکا و سایر کشورها ندهد، تمایل به افزایش فعالیت‌های هسته‌ای داشته و می‌خواهد به جنبش‌ی آزادیخواه و غیره کمک کند. از طرف دیگر جناح اصلاح طلب تمایل به ادامه برجام و همکاری با جامعه جهانی تحت قراردادهای بین‌المللی دارد. به همین دلیل هر دو جناح خبرهایی را در رسانه‌هایشان منتشر کرده‌اند که گویای این دو رویکرد باشد. در واقع، این دو جناح در زمینه چگونگی رابطه ایران با سایر کشورها و فعالیت‌های هسته‌ای و تسلیحاتی دارای دیدگاه مشترکی نیستند و می‌توان گفت هر کدام در یک سوی منافع ملی قرار دارند. جناح اصلاح طلب برای مقابله با زورگویی آمریکا و سایر کشورهای عضو برجام به جامعه جهانی متوسل می‌شود و محور گفتمان

را انتخاب می‌کند؛ اما جناح اصولگرا به طور مستقل بر نیروی مردمی متوسل می‌شود. لذا به نظر می‌رسد هر گاه قدرت در دست هریک از این جناح‌ها قرارگیرد برجام را به سوی اهداف خودش می‌کشاند. به همین دلیل است که در نظام سیاسی حاکم بر ایران چند صدایی یا به عبارتی چندگانگی تصمیم‌گیری در زمینه برجام و آینده آن وجود دارد. نکته دیگر که از دل این تحقیق آشکار شده است، این است که ابعاد پنهان برجام (چه آنهایی که از روز اول پنهان نگاشته شده‌اند چه مواردی که به دلیل نقض حقوق برجام و شفاف نبودن محتوای آن) امروزه مشخص شده است، نشان می‌دهد که آنچه در سطح رسانه‌ها تاکنون منتشر شده است با آنچه که در اصل بوده متفاوت است. همین امر باعث شکاف عمیق در گفتمان دو جناح اصولگرا و اصلاح طلب در باره برجام شده است و زمینه اختلاف ایران با جناح‌های سیاسی درونی و طرفین توافقنامه را فراهم کرده است. لذا این امر نیازمند بازنگری در مفاد برجام و به منظور شفافیت بخشیدن به آن به وجود آمده است.

بنیاد شکل‌گیری برجام بر پایه شرایط سیاسی آن زمان چه در درون ایران و چه در آمریکا و تضادهایشان با اروپا و بلوک شرق ایجاد شده است. به همین دلیل با گذشت زمان کشورهای ۵+۱ در درک مفاد برجام و عمل به آن به مشکل برخوردند زیرا در حال حاضر شرایط سیاسی دولت‌های ایران و آمریکا تغییر کرده است؛ به این معنا که حزب جمهوریخواه ساکن دولت آمریکا را در دست گرفته است و در ایران دوره دوم ریاست جمهوری روحانی در حال به اتمام رسیدن است.

روزنامه‌های جناح اصولگرا به گونه‌ای اخبار مربوط به برجام را پوشش دادند که بیانگر القاء مطالبی به خواننده است که محتوای برجام چیز دیگری غیر از آنچه که می‌گویند می‌باشد و آنرا به صورت پرده‌ای از ابهام در مفاد برجام مطرح می‌کنند. در عین حال نقطه نظرات منفی علیه توافقنامه را برجسته کرده و به القاء مغبون شدن در برجام در ذهن خواننده می‌پردازند. اگر چه این عمل در غالب آرایه واقعیت‌هایی از برجام مطرح می‌شود. از سوی دیگر روزنامه‌های جناح اصلاح طلب تلاش کردند که برجام را به عنوان یک توافقنامه مثبت برجسته در طول حیات سیاسی کشور بعد از انقلاب اسلامی معرفی کنند. به طوری که گاهی به نظر می‌رسد که این گروه از روزنامه‌ها چشم خود را بر ضعف‌های برجام بسته‌اند و جز خوبی چیز دیگری نمی‌بینند. از سوی دیگر رسانه‌های خارجی خود را از هاله‌ای که جناح‌های اصولگرا و اصلاح طلب در آن گرفتار شده‌اند خارج کرده و روح واقعی برجام را به نمایش گذاشته‌اند به طوری

که با گذشت زمان ضرورت اقتصادی برجام به یک ضرورت سیاسی تبدیل شده است و دولت جدید آمریکا به رهبری ترامپ خواسته‌های جدیدی را مطرح کرده که همین امر به عمیق‌تر شدن شکاف در جبهه جهانی علیه ایران در بعضی از ابعاد منجر شده است. لذا از برجام به‌عنوان یک اهرم فشاری بر دولت ایران که از نظر اقتصادی هزینه کمتری در بر دارد نگاه می‌کند و تداوم آنرا در پرده‌ای از ابهام با توجه به تغییرات سیاسی ایجاد شده در شرایط جهانی و دولت‌های ایران و آمریکا می‌بیند و خواهان بازنگری (به‌ویژه از سوی آمریکا) در محتوای آن هستند. و احتمال می‌دهند که دولت آمریکا خروج خود را از توافقنامه اعلام نکنند. یا روز به روز توافق به عمل آمده کارکرد واقعی خود را از دست بدهد. آنچه از نظر گذشت حکایت از این دارد که نتایج حاصله با پژوهش‌های به عمل آمده توسط (مظفری در سال ۱۳۹۶) تحت عنوان تحلیل زبان شناختی بازتاب برجام در گفتمان‌های رقیب بر اساس رویکرد انتقادی فرکلاف؛ پژوهش رفعتی (در سال ۱۳۹۴) که در قالب تحلیل محتوایی که به عنوان یک ابزار، امکان تحلیل علمی را فراهم می‌سازد (رسولی؛ آتسانی، ۱۳۹۳: ۲۷) در چهار روزنامه سراسری کشور در باره مذاکرات هسته‌ای به عمل آورده است همخوانی دارد. زیرا این پژوهش‌ها نیز به این نتیجه رسیده‌اند که روزنامه‌های اصولگرا به ارزشیابی منفی برجام و روزنامه‌های اصلاح طلب که شاخص‌های آنرا در چاقوب جامعه مدنی، عقلانیت ارتباطی، گفتگوهای سازنده و تعاملی، احترام متقابل به سایر دولت‌ها عنوان کرد (طباطبایی، ۱۳۹۴: ۱۶۸). به ارزشیابی مثبت آن پرداخته‌اند و روزنامه‌های هر دو جناح به جای روشن سازی افکار عمومی در باره واقعیت مفاد اصلی توافقنامه، آنچه را که مد نظر خودشان از نظر سیاسی جناح مربوطه بوده است مطرح کرده‌اند. به گونه‌ای که یا از این توافقنامه خوشحال و شاد گشته یا اظهار خشم و عصبانیت کرده‌اند.

پیشنهادهای

- به پژوهشگران آینده در صورتی که بخواهند در این زمینه به تحقیق بپردازند پیشنهاد می‌شود.
۱. تعداد اخبار درج شده در روزنامه‌ها را به گونه‌ای انتخاب شود که معرف اخبار مرتبط به موضوع باشد و به این منظور از خبرهایی استفاده شود که بیانگر عقاید متولیان قانونی آن روزنامه باشد.

۲. استخراج محتوای اخبار، توسط گروهی از داوران آموزش دیده انجام شود.
۳. همانطور که می‌دانیم اصولاً پژوهش‌های کیفی نقش فرضیه‌آزمایی ندارند بلکه نتایج آن‌ها می‌تواند به ارایه فرضیه ختم شود. بنابراین از نتایج پژوهش حاضر می‌توان به‌عنوان پایه نظری برای ارایه فرضیه‌ها در این زمینه استفاده کرده و در پژوهش‌های آتی به آزمون آن‌ها پرداخت.
۴. با توجه به اینکه در حال حاضر دولت آمریکا به رهبری ترامپ از برجام خارج شده است، ضرورت دارد اخبار بعد از انتخابات سال ۹۶ تا به امروز را تحلیل و با نتایج تحقیق حاضر مقایسه کرد تا به صحت و تغییرات رخداد‌های سیاسی پی برد.

فهرست منابع

الف) منابع فارسی

- آقا گل زاده، فردوس و غیثیان، مریم سادات (۱۳۸۶). «رویکردهای غالب در تحلیل گفتمان انتقادی». *مجله زبان و زبان‌شناسی*، شماره ۵، بهار و تابستان، صص ۵۴-۳۹.
- آقا گل زاده، فردوس (۱۳۹۴). *تحلیل گفتمان انتقادی*، تهران: نشر علمی فرهنگی کتیبه.
- اچ. جی. ویدوسن (۱۳۹۵). *تحلیل گفتمان*، ترجمه نگار ایل غمی و داوری اردکانی، تهران: نشر جامعه‌شناسان.
- سلطانی فر، علی اصغر و نصری راد، محسن (۱۳۸۸). «چارچوبی برای تحلیل گفتمان سیاسی در رسانه‌ها، ترجمه شده از نورمن کلاف»، *فصلنامه علوم سیاسی*، سال دوازدهم، شماره چهارم و هفتم، پاییز، صص ۱۶۷-۱۴۳.
- سلطانی فر، محمد (۱۳۸۷). *آموزش رسانه‌ای*، ترجمه فروغ شفیعی، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- رسولی، مهستی و امیرآتشانی، زهرا (۱۳۹۳). *تحلیل محتوا با رویکرد کتب درسی*، تهران: انتشارات جامعه‌شناسان.
- رفعتی، مرضیه و قوام، عبدالعلی (۱۳۹۷). «موضع‌گیری رسانه‌های جریان اصلی در جامعه‌پذیری برجام»، *فصلنامه رهیافت‌های سیاسی و بین‌المللی*، دوره ۹، تابستان، صص ۶۰-۳۵.
- روشندل اربطانی، طاهر (۱۳۹۷). *سیاست‌گذاری رسانه‌ای*، تهران: دانشگاه تهران.
- صالحی، سید رضا (۱۳۸۶). «رسانه، کارکردها و آسیب‌ها»، پژوهش‌شکده تحقیقات استراتژیک، *پژوهشنامه*، شماره ۶.

_____ ماهیت گفتمان انتقادی رسانه با دولت؛ مطالعه موردی...

طباطبایی، سید محمد و توبچی، میلاد (۱۳۹۴). «مقایسه سیاست‌های هسته‌ای ایران در دوره اصلاحات و اصولگرایی»، فصلنامه پژوهش‌های راهبردی سیاست، سال چهارم، شماره ۱۳، تابستان، صص ۱۴۶-۱۱۹.

فرکلاف، نورمن (۱۳۹۸). تحلیل گفتمان انتقادی، ترجمه روح‌الله قاسمی، تهران: اندیشه احسان. فرقانی، محمدمهدی (۱۳۹۶). دیپلماسی رسانه‌ای: مطالعه موردی مذاکرات هسته‌ای ایران و ۵+۱، تهران: دانشگاه علامه طباطبایی.

محسنی، سارا (۱۳۹۴). «تحلیل محتوای چهار روزنامه کیهان، جوان، شرق و اعتماد درباره مذاکرات هسته‌ای»، وبسایت خبرنگاران ایران.

مظفری، زهرا (۱۳۹۶). «تحلیل زبان‌شناختی بازتاب برج‌های رقیب بر اساس رویکرد انتقادی فرکلاف»، فصلنامه مطالعات زبان‌ها و گویش‌های غرب ایران، سال پنجم، شماره ۱۹، زمستان، صص ۸۰-۶۳.

ونسنت، اندرو (۱۳۹۲). نظریه‌های دولت، ترجمه حسین بشیریه، تهران: نشر نی.

هاشمی، محمد (۱۳۷۴). حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران، جلد اول، تهران: نشر یلدا.

یورگنسن، فیلیپس و ماریان، لوئیز (۱۳۹۶). نظریه و روش در تحلیل گفتمان، ترجمه‌هادی جلیلی، تهران: نشر نی.

ب) منابع انگلیسی

- Grenz, J. (1996). **Primer on Postmodernism**. New yourk: Stanley Paper back.
- McCombs, M., Reynolds, A. (2009). "News Influence on Our Picture of the World" In J.Brayant & D.Zillman (Ed). **Media Effects: Advances in Theory and Research**, pp. 215-267, Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum
- Richardson, J.E. (2007). **Analysing Newspapers: An Approach from Critical Discourse Analysis**. London: Palgrave Press.

